

**OPEN
RIVERS
PROGRAMME**

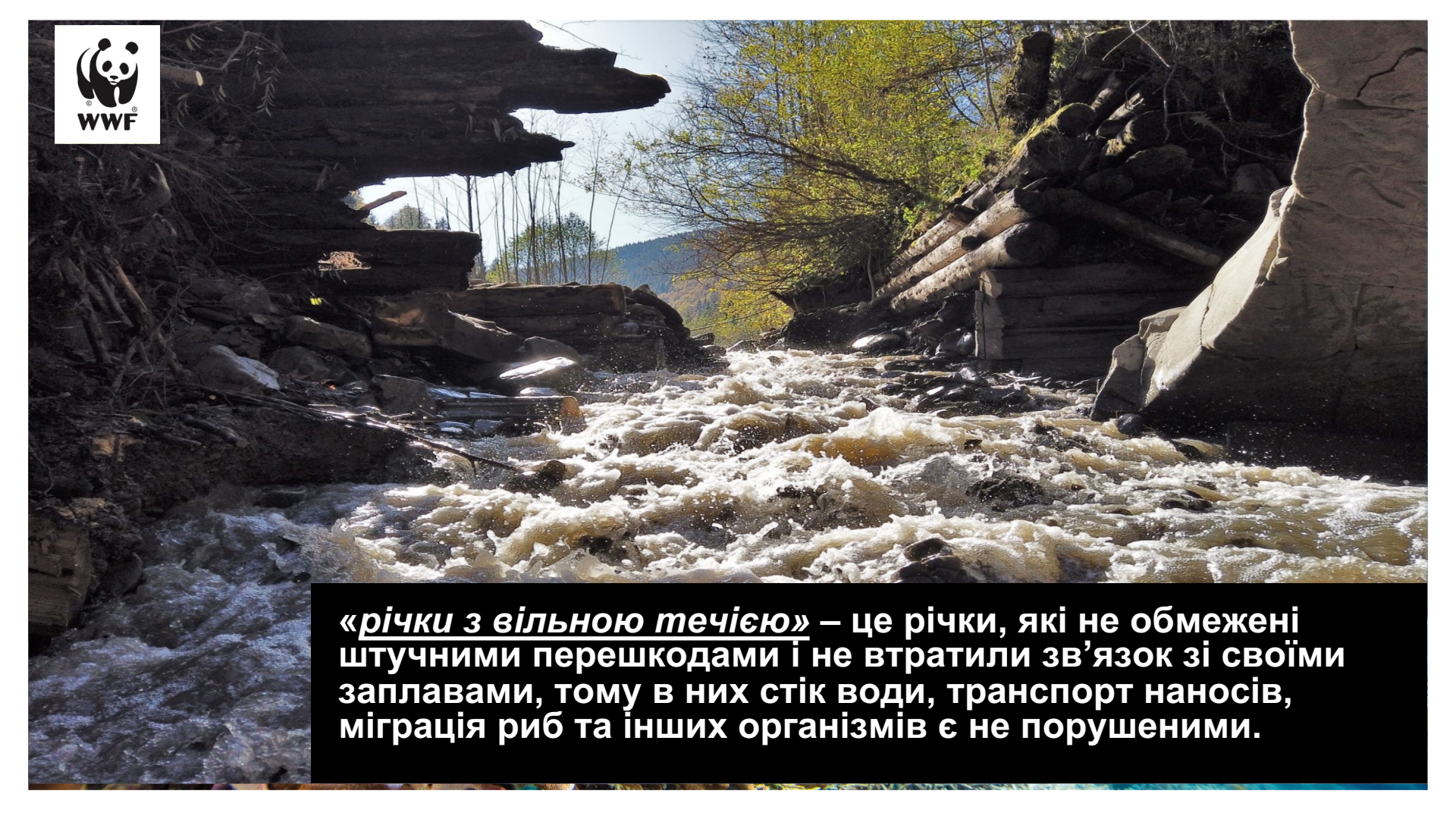
Вільні річки — шлях до екологічної рівноваги

Коноваленко Оксана, керівниця напрямку Вода,
23 вересня 2025р.

Основні причини зникнення та деградації малих річок:

- надмірна зарегульованість річкового стоку (наявність великої кількості водосховищ та ставків в їх басейнах);
- істотна зміна конфігурації (обрисів) русел і заплав (спрямлення, днопоглиблення, осушення, будівництво захисних дамб);
- значний рівень забруднення водних об'єктів;
- недотримання вимог законодавства стосовно водоохоронних зон і прибережних захисних смуг та невиконання режимів господарювання в їх межах;
- наслідки зміни клімату (за рахунок підвищення температури повітря збільшується випаровування води, що призводить до дефіциту вологи. Також негативний вплив має зменшення кількості опадів та їх перерозподіл за сезонами).

A photograph of a river flowing through a forest. The water is turbulent and white with foam as it flows over rocks. In the background, there are large logs stacked up, and trees with green leaves are visible under a blue sky. The scene is brightly lit by sunlight.

«річки з вільною течією» – це річки, які не обмежені штучними перешкодами і не втратили зв'язок зі своїми заплавами, тому в них стік води, транспорт наносів, міграція риб та інших організмів є не порушеними.

Євроінтеграційне зобов'язання України

Україна взяла на себе зобов'язання із реалізації положень Водної рамкової директиви ЄС (ВРД ЄС), що передбачає досягнення країнами Європейського Союзу доброго стану водних об'єктів.

- Згідно з **Водною стратегією України до 2050 року**, офіційно схваленою Кабінетом Міністрів (наказ № 1134 від 2022 року), **Збільшення довжини вільнотекучих річок.**
- Починаючи з 2025 року, щорічно має відновлюватися не менше 5 км безперервної течії річок.

Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (EU Biodiversity Strategy) має на меті **звільнити 25 000 км річок від штучних бар'єрів до 2030 року.**

Європейське законодавство

- Natural restoration LOW
Закон про відновленн природи (2024)
- Саме він жорсткіше ставиться до питання покращення екологічного стану МПВ та збереження біорізноманіття
- Він вводить і регламентує норму про річки з вільною течією

Biodiversity Strategy 2030

Barrier Removal for River Restoration

Методика визначення річок з вільною течією (ECOSTAT).

«Річки з вільною течією» – це річки, які не обмежені штучними перешкодами і не втратили зв'язок зі своїми заплавами, тому в них стік води, транспорт наносів, міграція риб та інших організмів є не порушеними.

Водна Рамкова Директива

Повздовжня
неперервність
річок

Стратегія біорізноманіття 2030

Повздовжня
неперервність
річок

Поперечна неперервність
річок

Непорушений зв'язок річок
з їх заплавними
територіями

Регламент про відновлення
природи

**OPEN
RIVERS**
PROGRAMME

50 793 ставки (пруды) станом на 2019

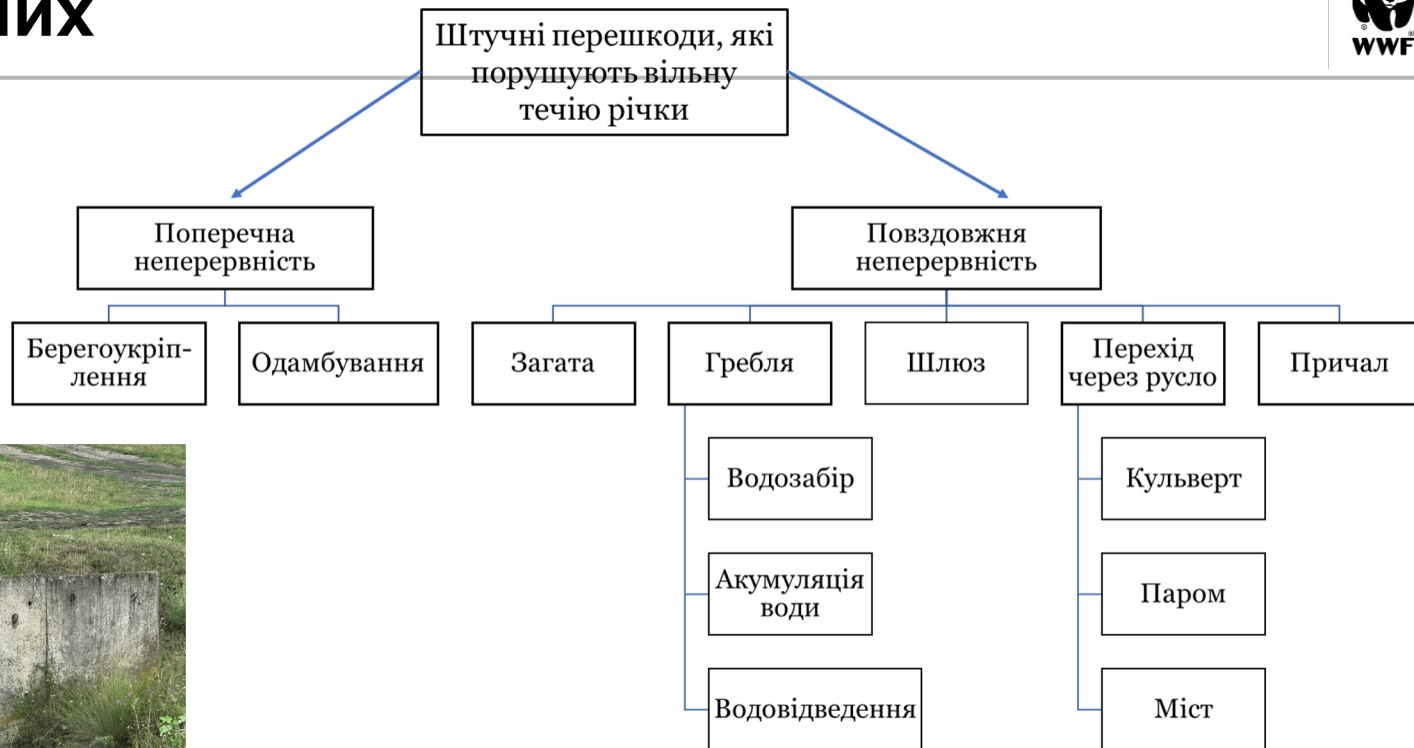
**Переважна більшість водойм —
дуже малі (< 2 га) і малі (2–10 га) —
75–92 % прудів у регіонах**

біля 125 малих ГЕС

**Майже 50 % водних об'єктів
визначені як ІЗМПВ мають значні
гідрологічні та морфогідрологічні зміни,
включаючи фрагментацію течії**

Відсутня загальна карта бар'єрів

Типи штучних перешкод

Інформація про перешкоди

Назва поля	Вміст поля
1 ID	Унікальний числовий ідентифікатор
2 Назва об'єкта	Загальна назва об'єкту, та його локалізація
3 Площа водозбору	Площа водозбору річки від витoku до об'єкту
4 Тип об'єкту	Походження перешкоди (природна, антропогенна) та її тип
5 Довгота	Географічні координати. Довгота на якій розташовано об'єкт
6 Широта	Географічні координати. Широта на якій розташовано об'єкт
7 ОТГ	Назва територіальної громади
8 Розташування об'єкту	Назва населеного пункту в межах якого розташовано об'єкт
9 Річка	Назва річки на якій розташовано об'єкт
10 Річковий басейн	Назва річкового басейну річки з об'єктом
11 Код масиву	Код масиву річки
12 Технічний стан	Технічний стан об'єкту
13 Експлуатація	Інформація про стан експлуатації об'єкту
14 Рік створення	Рік створення об'єкту
15 Довжина, м	Довжина об'єкту
16 Ширина гребня, м	Ширина гребня об'єкту
17 Ширина підосви, м	Ширина підосви об'єкту
18 Висота, м	Висота об'єкту
19 Рекомендації	Рекомендації щодо зносу об'єкту
20 Власник	Інформація щодо власності на об'єкт
21 Наявність каскаду	Присутність каскаду споруд
22 Відстань (каскад споруд), м	В разі каскаду споруд відстань між спорудами (починаючи від гирла)
23 Додаткові відомості	Додаткові відомості (за потреби)

Критерії для визначення пріоритизації споруд для знесення

Екологічний ефект

1

Розташування в природоохоронних зонах

Розміщення бар'єрів у заповідниках, національних парках або інших охоронюваних територіях

2

Вплив на гідрологічний зв'язок основного русла річки з притоками

Наявність бар'єрів, що блокують природний зв'язок основного русла річки з притоками, обмежуючи відновлення заплав і прилеглих екосистем

3

Гідроморфологічний стан

Наявність бар'єрів в руслі річки мають безпосередній вплив на її гідроморфологічний стан

4

Екологічний стан річкової екосистеми

Хімічний та біологічний стан води має безпосередній вплив на водокористування та формує середовище для проживання водної біоти

5

Роль у збереженні біорізноманіття

Вплив знесення бар'єра на популяцію видів, які мешкають у даній екосистемі

Соціально-економічний ефект

6

Зацікавленість громади в усуненні бар'єрів на річках

Залучення місцевих громад сприяє сталому розвитку та відновленню життєво важливих річкових екосистем.

7

Економічний ефект від усунення бар'єрів

Покращення інвестиційної привабливості водних об'єктів, створення додаткових робочих місць, поповнення місцевих бюджетів від оренди ставків.

8

Поєднання з існуючими плановими природоохоронними заходами

Покращення інвестиційної привабливості водних об'єктів, створення додаткових робочих місць, поповнення місцевих бюджетів від оренди ставків.

9

Потреби водокористування

Урахування необхідності збереження водних ресурсів для соціально-економічних потреб, потреб водопостачання та енергетики.

10

Захист від шкідливої дії вод

Використання гідротехнічних споруд (дамби, греблі) для захисту від повеней, паводків.

Технічний стан споруд

11

Стан споруд

Стан бар'єрів (застарілі, частково зруйновані, такі, що більше не виконують господарські функції).

Транскордонний ефект

12

Транскордонний вплив

Врахування впливу знесення бар'єру на збільшення водності транскордонних річок.

Основні аспекти підходу до демонтажу споруд, що порушують вільну течію річок

Демонтаж споруд, що перешкоджають вільній течії річок, є складним та багатоетапним процесом.

Він включає різні аспекти, що враховують екологічні, соціальні, економічні та технічні фактори:

I. Планування та Оцінка.

1. Попереднє дослідження
2. Екологічна оцінка
3. Залучення сторін

II. Планування і Інженерні дослідження. Визначення оптимального підходу до демонтажу на основі оцінки впливу, залучення заінтересованих сторін та прийняття рішень щодо стратегії демонтажу.

1. Технічне планування
2. Розрахунок витрат
3. Юридичні аспекти

III. Виконання Демонтажу. Виконання демонтажних робіт з використанням відповідних технік та методів мають забезпечувати безпеку та мінімальний вплив на довкілля.

1. Фізичний демонтаж
2. Моніторинг та управління ризиками

IV. Післядемонтажне відновлення. Проведення моніторингу після демонтажу для оцінки ефективності заходів та виявлення будь-яких негативних наслідків для річкового середовища є необхідною складовою проєктів з демонтажу споруд, що порушують вільну течію річки.

1. Екологічне відновлення
2. Моніторинг та оцінка

V. Соціальні та Економічні аспекти. Завершальний етап включає в себе:

1. Залучення громад
2. Економічний розвиток

Результати

зібрано та систематизовано інформацію про перешкоди у руслах річок (громади, БУБР);

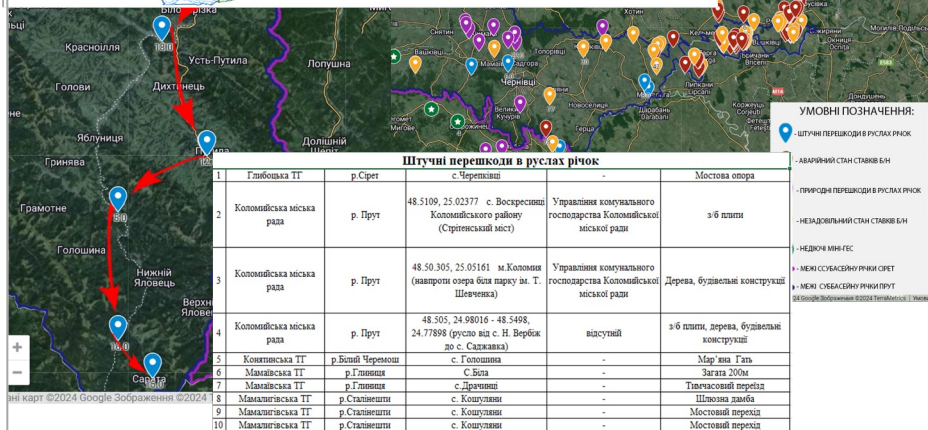
закартовано споруди, які наявні в басейнах Пруту та Сирету;

створено основні шари в ГІС для подальшої роботи в проекті;

створено атрибутивну таблицю, що включає набір обов'язкової інформації про перешкоди в басейнах;

розроблено протокол дослідження на місцевості для польових виїздів;

Проведено польові дослідження на місцевості.

Виклики

Підтримувальна позиція

- Знесення дамб визнається критично важливим кроком для відновлення природи та річкових екосистем.
- Отримує підтримку з боку природоохоронних органів, громадських організацій та частини громадянського суспільства.

Опозиційна позиція — багато місцевих громадян чинять опір знесенню. ЧОМУ?

- Економічна залежність від ставок, які здаються в оренду для риборозведення 💰 або 🐟

Екологічні аргументи часто відходять на другий план перед потребою у негайному місцевому доході.

Визначений виклик

- Економічні побоювання перешкоджають екологічному відновленню.
- Низький рівень розуміння громадськістю довгострокових переваг знесення дамб.

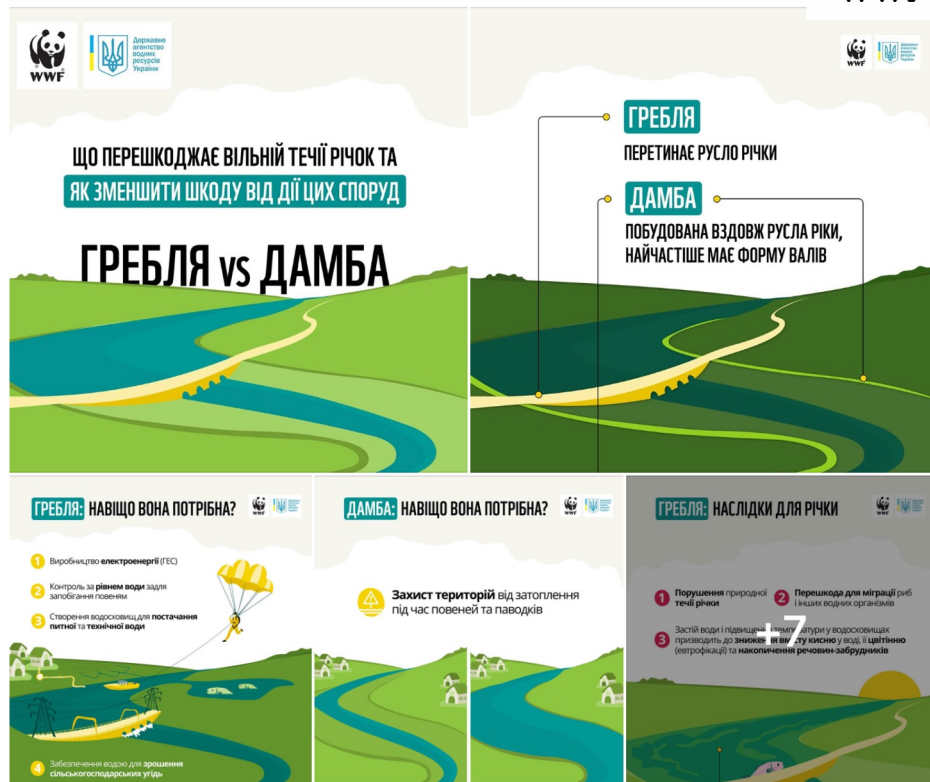

Подальші дії

БІЛЬШЕ ПОЗИТИВНИХ ПРИКЛАДІВ ЗНЕСЕННЯ

для громад!!!

- Продовжити співпрацю з ОРР та зацікавленими сторонами
- Загальнонаціональна інформаційна та освітня кампанія.
- Фокус: знесення перешкод як інвестиція для покращення
 - Водних ресурсів
 - Громадської та екологічної безпеки
 - Біорізноманіття
 - Сталого розвитку (туризм, спорт, інші бізнеси)

Екосистемний підхід у відновленні та оздоровленні малих річок

Відновлення екосистем. Будівництво гребель часто порушує природну динаміку та функціонування річок. Їх демонтаж сприяє відновленню природних процесів, таких як транспорт наносів і міграція риб. Це позитивно впливає на стан річкових екосистем, сприяє відновленню біорізноманіття та покращує умови для існування водних організмів.

Покращення якості води. Греблі сприяють накопиченню осаду, мулу та забруднюючих речовин, що погіршує якість води. Відновлення природної течії сприяє зменшенню застою води, покращенню її аерації та природної фільтрації, що веде до підвищення якості водних ресурсів та здатності до самовідновлення (самоочищення).

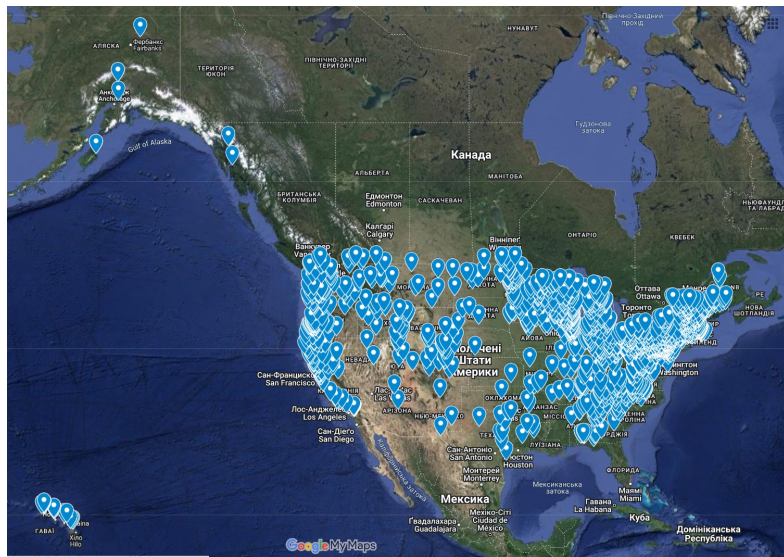
Забезпечення міграції риб і водних організмів. Вільна міграція є критичною для багатьох видів риб та інших водних мешканців, адже вона необхідна для їх розмноження, харчування та підтримання екосистемного балансу. Греблі, блокуючи ці маршрути, негативно впливають на популяції риб і змінюють природні умови для їх існування. Демонтаж гребель та застарілих перешкод дозволяє відновити ці міграційні шляхи та природні оселища.

Зменшення ризиків затоплення. Старі або пошкоджені греблі можуть становити загрозу затоплення прилеглих територій, особливо в населених пунктах. Їх демонтаж допомагає знизити ці ризики, підвищуючи безпеку місцевого населення та територій.

Економічна ефективність. Утримання та ремонт старих гребель може бути значно витратним. Демонтаж часто є економічно більш доцільним рішенням у довгостроковій перспективі, дозволяючи уникнути постійних витрат на обслуговування та ремонт

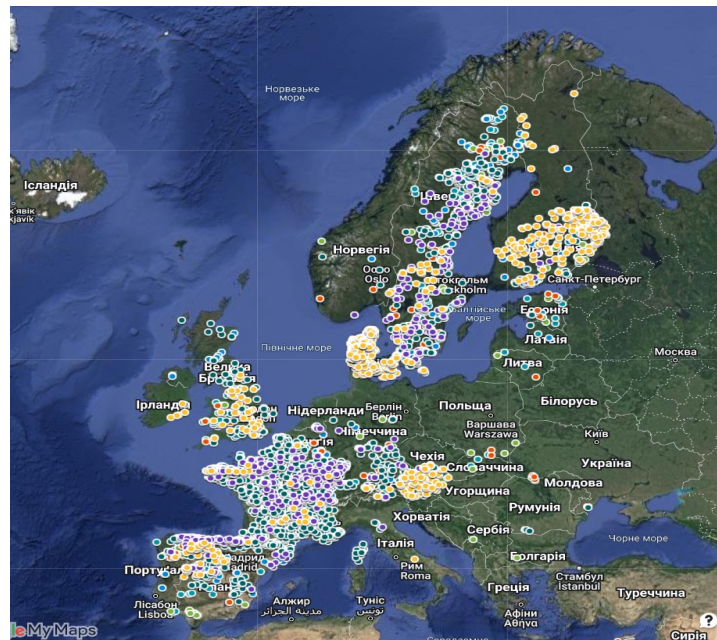
Практика демонтажу гребель у Світі та в Україні

Сполучені Штати Америки

Станом на 2023 р. у США було демонтовано **2119 гребель**. У 2018 році демонтовано рекордну кількість гребель - **109 споруд**. У Пенсильванії за весь період було демонтовано 390 гребель, більше, ніж у будь-якому іншому штаті. Міссісіпі – єдиний штат, в якому не було задокументовано жодного демонтажу гребель.

Країни Європи

За даними організації Dam Removal Europe станом на 2024 р. загальна кількість демонтованих гребель в Європі становить **7895 споруд**. За 2023 рік в країнах Європи було демонтовано **487 гребель**.

Практика демонтажу гребель у Світі та в Україні

Досвід України в демонтуванні гребель

В Україні реалізовано **Два проєкти**, які орієнтувались на покращення природного середовища річок шляхом демонтування гребель. 17 гребель

Демонтаж гребель в басейні р. Черемош

Демонтаж та розчистка гребель в дельті річки Дунай

Оксана Коноваленко

Керівниця напрямку «Вода» WWF-Україна,
Кандидатка географічних наук

okonovalenko@wwf.ua

+380 96 449 34 59

КОНТАКТИ

